

نگرشی بر تأثیر تحریم‌ها بر حق سلامت مردم ایران به نسبت گذشته

انسیه زارع نژاد^۱، فاطمه انوار^۲، مریم حاجی^۳

چکیده

زمینه و هدف: سلامت یکی از نیازهای بنیادین هر اجتماع محسوب می‌شود، به گونه‌ای که دولت‌ها، بهبود و ارتقاء کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی را جزء اصلی‌ترین وظایف خود می‌دانند. از آغاز دهه ۱۹۹۰ تحریم‌های اقتصادی به وسیله قدرت‌های بزرگ در بلوک غرب به منظور دستیابی به اهداف سیاسی بین‌المللی به طور فزاینده‌ای به کار گرفته شده است. در طول سال‌ها، تحریم‌های اقتصادی موجب نقض حق سلامت در کشورهای هدف شده است.

روش‌ها: این مقاله بر اساس بررسی مقالات علمی، گزارشات وزارت خارجه و میثاق‌های بین‌المللی تهیه گردیده است و تأثیر تحریم‌ها بر ایران و سایر کشورها مقایسه شده و راهکارهایی برای کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها بر اقتصاد و بهداشت ایران پیشنهاد گردید. همچنین، بهترین مدل مقابله با تحریم‌ها برای سیستم بهداشتی ایران ارائه شد.

یافته‌ها: تحریم‌های اعمال شده، صرفاً اقتصادی و مبتنی بر ایجاد فشار بر حکومت‌ها است، اما آنچه در واقعیت رخ داده، زیر پا گذاشتن اصول حقوق بشر در کشورهای تحت تحریم است. شدت این اثرات ضد حق‌های بشری، خصوصاً با استمرار تحریم و همچنین با بنیه اقتصادی کشور هدف، ارتباط نزدیک دارد.

نتیجه‌گیری: ایران اولین کشوری نیست که تحریم شده است؛ بنابراین، تأثیرات نامطلوب تحریم‌ها بر مردم این کشور توسط شورای امنیت و کشورهای که تحریم را تحمیل کرده‌اند، قابل پیش‌بینی بوده است. در آینده، قبل از اعمال هرگونه تحریم اقتصادی، جامعه بین‌المللی باید اقدامات موثری برای حمایت از حق‌های بشری مردم کشور هدف انجام دهد و از هر وسیله سیاسی و قانونی برای جلوگیری از نقض حقوق این افراد توسط سایر کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی استفاده کند. آنچه مسلم است تحریم‌ها به منظور جلوگیری از کشورها در جهت نقض قوانین اجرا می‌گردد. البته برخی تحریم‌ها به بهانه‌های واهی و جهت ایجاد وابستگی و تسلیم دولت‌ها صورت می‌گیرد. اما قطعاً هر تحریم نیازمند قوانین می‌باشد تا حقوق بشر و بویژه سلامت جامعه تحت تحریم نقض نگردد. بنابراین سازمان‌های بین‌المللی در این زمینه باید مستقل عمل کنند و نهادهای دولتی جهت اجرای قوانین حمایت از حقوق بشر و خروج تحریم‌ها از این موضوع باید اقدامات شایسته‌ای انجام دهند.

کلیدواژه‌ها: تحریم، اسناد بین‌المللی، حق‌های بشر، حق سلامت.

کپی‌رایت: مجله مطالعات حقوق و سلامت دسترسی آزاد؛ کپی برداری، توزیع و نشر برای استفاده غیر تجاری با ذکر منبع آزاد هست

محل اسکن و دانلود مقاله

زارع نژاد، انسیه، مطالعات حقوق و سلامت دانشگاه علوم پزشکی هوشمند، نگرشی بر تأثیر تحریم‌ها بر حق سلامت مردم ایران به نسبت گذشته، بهار و تابستان ۱۴۰۳

نویسندگان:

- ۱- پژوهشگر حقوق بین‌الملل. ایمیل: ansiyeh_zarenejad@gmail.com
- ۲- کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات.
- ۳- کارشناس ارشد حقوق پزشکی دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات.

حیطه موضوعی:

حقوق و اخلاق زیستی

استناد:

دوفصلنامه مطالعات حقوق و سلامت، سال اول، شماره ۱، ص ۵۳-۳۹، بهار و تابستان ۱۴۰۳

تاریخچه مقاله:

- تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۶
انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۶/۳۶

A Perspective on the Impact of Sanctions on the Health Rights to Health of Iranian People Compared to the Past

Ansieh Zarenejad ^{1*}, Fatemeh Anvar ^{2*}, Maryam Haji³

Abstract

Background and Objective: Since the beginning of the 1990s, economic sanctions have been increasingly used by major powers in the western block in order to achieve international political goals. Over the years, economic sanctions have caused violations of the right to health in the targeted countries.

Methods: In this article, the impact of sanctions on Iran and other countries is compared and solutions are suggested to reduce the negative effects of sanctions on Iran's economy and health. Also, the best model for dealing with sanctions for Iran's health system was presented.

Results: The imposed sanctions are purely economic and based on putting pressure on the governments, but what happened in reality is the violation of the principles of human rights in the countries under sanctions. The severity of these anti-human rights effects is closely related, especially with the duration of sanctions, as well as with the economic foundation of the target country.

Conclusion: Iran is not the first country to be sanctioned; Therefore, the adverse effects of sanctions on the people of this country were predictable by the Security Council and the countries that imposed the sanctions. In the future, before applying any economic sanctions, the international community must take effective measures to protect the human rights of the people of the target country. Also, use any political and legal means to prevent the violation of the rights of these people by other countries or international organizations.

Keywords: Sanctions, international documents, human rights, right to health.

Authors:

1*- Corresponding Author:
International law researcher,
Tehran, Iran .

Email:

ansiyeh_zarenejad@gmail.com

2- MA in Private Law, Azad
University Tehran Iran

3- MA in Medical Law, Azad
University Tehran Iran.

Scope:

Law and Bioethics

Cite:

J Law Health Stud, 2024, 1, 39-53

Article History:

Received: 18th June 2024

Accepted: 27th July 2024

ePublished: 21th September 2024

 Copyright: Open Access Law Health Studies; Copying, distribution and publication for non-commercial use is free with reference to the source.

Zarenejad, A, Law & Health Studies, Smart University of Medical Science, An Attitude on the Impact of Sanctions on the Health Rights of Iranian People Compared to the Past, 2024

Scan and download article

خانواده‌اش از حیث خوراک، مسکن، مراقبت‌های پزشکی و خدمات لازم اجتماعی دارد». در مقدمه اساسنامه سازمان بهداشت جهانی بهره‌مندی از بالاترین استاندارد قابل حصول سلامتی، یکی از حق‌های بنیادین هر انسانی شناخته شده است و سلامت همه انسان‌ها یک شرط لازم برای دستیابی به صلح جهانی می‌باشد. در مقدمه میثاق بین‌المللی حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶) نیز کشورها ملزم به ترویج احترام جهانی و موثر حقوق و آزادی‌های بشر می‌باشند و در ماده ۱۲ آن، حق هر فردی در برخورداری از بالاترین استاندارد قابل حصول سلامت جسمی و روحی را به رسمیت می‌شناسد.^۴

پیشینه پژوهش

طبق میثاق بین‌المللی حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حق سلامت شامل حق دسترسی به خدمات درمانی و بهداشتی به موقع، مناسب و عوامل تعیین‌کننده سلامت مانند آب سالم، مواد مغذی، مسکن و محیط سالم است؛ تمام امکانات، خدمات و کالاهای مربوط به سلامت و عوامل تعیین‌کننده آن باید با کیفیت مرغوب، قابل-قبول، بدون هیچ‌گونه تبعیضی برای همگان قابل دسترس باشد.^۵ کمیته حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محدودیت منابع دولت‌ها در تحقق حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در یک زمان محدود را تصدیق کرد. بنابراین دولت‌ها ملزم شدند تا بلافاصله بعد از تصویب پیمان به منظور تحقق اهداف میثاق، به تدریج حق بر سلامتی و حداقل‌های بهداشتی، آموزشی و همکاری‌های بین‌المللی را ترویج و تشویق نمایند. در طول قرن بیستم، تحریم‌ها به طور گسترده‌ای به عنوان یک جایگزین که خشونت کمتری نسبت به جنگ دارد برگزیده شد. بین جنگ جهانی اول و دوم، تحریم‌ها به عنوان یک ابزار اصلی سیاست خارجی به منظور فشار بر کشورهای هدف بود. بعد از جنگ جهانی دوم در منشور سازمان ملل متحد بر اهمیت تحریم تاکید شد. اغلب تحریم‌ها، موجب محدودیت‌های تجاری و نظامی و به ندرت شامل محدودیت‌های اقتصادی بود. برخی از اعمال تحریم‌ها به عنوان یک ابزار تاثیرگذار برای تسهیل در حل و فصل اختلافات به شیوه غیرخشونت‌آمیز است. تحریم‌های مجاز توسط شورای امنیت سازمان ملل نیز مشکل‌ساز است؛

سلامت یکی از نیازهای بنیادین در هر اجتماعی محسوب می‌شود؛ به گونه‌ای که، دولت‌ها بهبود و ارتقاء کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی را جزء اصلی‌ترین وظایف خود می‌دانند.^۱ اگر در کشوری مسئله سلامت به نحوه صحیح برنامه‌ریزی نشود، این ضعف به عنوان یکی از نارسایی‌های برجسته دولت تلقی شده و از جمله اموری خواهد بود که موجب نارضایتی‌های وسیع اجتماعی می‌گردد. بنابراین، مسئله بهداشت و درمان و چگونگی ارائه آن به آحاد جامعه، مورد توجه ویژه حاکمان و سیاست-گذاران قرار گرفته است.^۲ سازمان جهانی بهداشت، حکومت‌ها را مسئول سلامت مردم می‌داند و بر تامین سلامت افراد جامعه، به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر تاکید می‌نماید. به دنبال تحقق این موضوع، سازمان جهانی بهداشت به ارزیابی و سنجش کارویژه‌های مبتنی بر اهداف نظام سلامت تاکید ویژه دارد.^۳ طبق ماده یک منشور بین‌المللی حقوق بشر، مهم‌ترین مقاصد و اصول ملل متحد ارتقاء و تشویق احترام به حق‌های بشر و حصول همکاری بین‌المللی در حل جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بشردوستانه است؛ اختصاص داده شده است. در ماده ۲۴ منشور، مسئولیت اولیه حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به شورای امنیت واگذار شده و شورای امنیت در اجرای این وظایف باید طبق مقاصد و اصول ملل متحد عمل نماید که پیشبرد و ارتقاء حق‌های بشر از اصول این منشور می‌باشد. در ماده ۵۵ نیز به حل مسائل بین‌المللی، اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و همچنین احترام جهانی و موثر برای رعایت حق‌های بشر اشاره شده است. ماده ۶۲ منشور به شورای اقتصادی و اجتماعی مأموریت داد تا مطالعات و گزارش‌هایی درباره مسائل بین‌المللی مربوط به امور اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و سایر امور انجام داده و توصیه‌هایی به منظور تشویق احترام واقعی به حق‌های بشر و آزادی‌های اساسی برای همه ارائه نماید. علاوه بر این منشور، مقدمه اعلامیه جهانی حق‌های بشر نیز نقض حق‌های بشر (از جمله حق سلامت) را باعث انجام اقدامات وحشیانه‌ای دانسته که روح بشر را به عصیان وا می‌دارد. ماده ۲۵ اعلامیه فوق تصریح می‌کند: «هر فرد حق یک زندگی استاندارد را از منظر سلامتی و رفاه خود و

تناسب و حق سلامت مورد بررسی قرار دهیم می‌توانیم دریابیم که این تحریم‌ها می‌توانند بیشتر از جنگ موجب نقض حق‌های بشری گردند.

تحریم و نقض حق حیات

شاخص اصلی در تعلق حق‌های بشر به افراد، انسان بودن آن‌هاست.^۷ حق‌های بشر استحقاقات فردی است که به انسان‌ها تعلق می‌گیرد؛^۸ مانند حق حیات، حق سلامت، حق آزادی، حق مسکن و سایر حق‌های بشری که به‌طور رسمی این حقوق مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. علاوه بر آن، ریشه حق‌های بشر، شأن، منزلت و کرامت انسانی است؛ و به‌همین دلیل دارای حق‌های بشری است و باید این حق‌ها به انسان‌ها تعلق گیرد تا زندگی محترمانه‌ای (از هر دو جنبه فردی و جمعی) داشته باشند. انسان گرسنه، بی‌خانمان، تحت شکنجه شأن و منزلتی ندارد. در نظام بین‌المللی حق‌های بشر، همان‌گونه که در اعلامیه جهانی حق‌های بشر آمده؛ فرض بر این است که تمام آحاد بشر از شأن و منزلت انسانی برابر برخوردار هستند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند و اصل برابری مهم‌ترین اصل حق‌های بشری است. بنیادی‌ترین حق در نظام بین‌المللی حق‌های بشر، حق حیات است که بدون این حق سایر حق‌ها معنادار نخواهند بود.^۹ از آن جا که حق حیات یک حق ذاتی و مطلق است؛ لذا هیچ دولتی نمی‌تواند دست به اعمالی بزند که حق حیات و توابع آن در نقطه دیگری از زمین تهدید شود. در ماده ۳ اعلامیه جهانی حق‌های بشر و ماده ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز حق حیات محترم شمرده شده است. در طول قرن بیستم، تحریم‌ها به‌طور گسترده‌ای به‌عنوان یک جایگزین با خشونت کمتر نسبت به جنگ دیده می‌شوند، ویلسون رئیس‌جمهور آمریکا تحریم‌ها را «یک راه‌حل مسالمت‌آمیز، خاموش و مرگبار» نامید که هیچ کشوری نمی‌تواند در برابر آن مقاومت کند.^{۱۰} تحریم‌های وضع شده از جانب شورای امنیت و تحریم‌ها از سوی کشوری علیه کشور دیگر می‌تواند بر حق حیات شهروندان آن کشور تأثیر بگذارد و این حق بنیادین را به مخاطره اندازد. پطرس گالی دبیرکل سابق سازمان ملل در کتاب خاطرات خود درخصوص تحریم‌های شورای امنیت علیه لیبی در سال ۱۹۹۳ بیان می‌دارد: «به‌عنوان دبیر کل سازمان ملل موظف بودم قطعنامه‌های شورای امنیت را اجرا کنم، ولی به‌عنوان یک

سازمان ملل در قبال احترام به حاکمیت کشورهای عضو متعهد می‌باشد و تحریم تنها هنگامی قابل توجیه است که حاکمیت در یک کشور، به شدت تعهدات خود را نسبت به شهروندان نقض کند. در غیر این صورت، جامعه بین‌الملل ممکن است در هنگام مبارزه با نقض حق‌های بشر، خود ناقض اصلی این حق‌های بشر باشد. در واقع، منشور سازمان ملل متحد در جهت ترویج بالاترین سطح استاندارد برای زندگی و توسعه انسانی است. اعلامیه جهانی حق‌های بشر، کنوانسیون حق‌های کودکان و اسناد بین‌المللی دیگر اقداماتی را که مانع تحقق حق‌های اساسی مانند حق سرپناه، مراقبت‌های بهداشتی و مواد غذایی می‌شود را محکوم می‌کنند.^۶ تحریم یک سیاست جایگزین جنگ، اما بدون اعلام جنگ می‌باشد؛ ممکن است تحت قوانین جنگ قرار نگیرد. قوانین جنگ برای حمایت از غیرنظامیان و مردم عادی طراحی شده است. کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی آن (۱۹۷۷) مفادی را برای زمان جنگ وضع کرده است که از افرادی که در جنگ نیستند حفاظت و حمایت می‌کند. به‌عنوان مثال، ماده ۷۰ پروتکل الحاقی اول و ماده ۱۸ پروتکل الحاقی دوم، عملیات امداد رسانی را برای غیرنظامیانی که به‌دلیل کمبود منابع ضروری در معرض مشکلات ناشی از آن هستند، خواستار است. ماده ۱۴ پروتکل دوم، تضمین حفاظت از کالاهای ضروری برای زنده ماندن است و چنین مقرر می‌دارد که «ایجاد قحطی در بین شهروندان به‌عنوان روش مبارزه ممنوع است. همین‌طور حمله، تخریب، جابجا کردن بی‌فایده اموال ضروری برای بقای جمعیت غیرنظامی همانند مواد غذایی، مناطق کشاورزی مختص تولید مواد خوراکی، محصولات، حیوانات اصلی، تأسیسات آب آشامیدنی و لوازم آبرسانی ممنوع است».

توصیف و بررسی

دو اصل اساسی قوانین جنگ، تناسب و تمایز است. زمانی که تحریم حین جنگ اتفاق نمی‌افتد و تحت قوانین جنگ قرار نمی‌گیرد؛ بنابراین، هیچ قانونی در قبال مقامات تحریم‌کننده وجود ندارد که اهداف خود را به‌دقت انتخاب کنند و اقدامات احتیاطی را برای کاهش درد و رنج غیرنظامیان و افراد عادی انجام دهند. بنابراین، می‌توان گفت که اگر تحریم‌های جامع را از منظر اصول تفکیک،

از دانش‌آموز قدیمی حقوق بین‌الملل برای چنین وضعیتی متأسف بودم؛ زیرا، هم موجب بی‌اعتباری حقوق بین‌الملل بود و هم سازمان ملل را نه به‌عنوان سازمان حاکمیت‌های برابر، بلکه به‌عنوان یک ابزار سیاسی قدرت‌های بزرگ به نمایش می‌گذاشت.^{۱۱} تحریم‌های برنامه غذایی اعمال شده توسط سازمان ملل «ابزار وحشیانه» نامیده می‌شود. سازمان بهداشت جهانی، از جامعه بین‌المللی خواسته تا آن‌ها را به‌طور کامل ممنوع کند. کمیته حق‌های کودک همچنین اعلام کرده که تحریم‌های اقتصادی می‌تواند به عنوان مانعی برای اجرای کنوانسیون حقوق کودک باشد. با آن که غذا و دارو جزو تحریم‌ها برای کشورهای هدف نیست؛ اما از آنجایی که اثر تحریم اقتصادی بر سلامت را نمی‌توان جدا کرد، غیرنظامیان کشورهای هدف از این مسئله رنج می‌برند. شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۳ اعلام کرد مدارک قابل اعتمادی در مورد پیامدهای جدی تحریم بر حقوق افراد به خصوص گروه‌های آسیب‌پذیر مانند زنان، کودکان، سالمندان، فقرا، اقلیت‌ها، مردم بومی و افراد دارای معلولیت وجود دارد. مطالعات متعدد در مورد عراق، هائیتی، کوبا، نیکاراگوئه و یوگسلاوی سابق نشان داد که تحریم‌های اقتصادی اثرات بلند مدت بر زندگی و سلامت یک جمعیت بزرگ دارد و از این طریق دسترسی مردم به نیازهای ضروری زندگی مانند غذا و مراقبت‌های پزشکی کاهش می‌یابد و موجب مشکلات عمومی بهداشتی مانند بیماری‌های واگیر در میان فقیرترین گروه‌های جامعه می‌گردد.^{۱۲} به‌عنوان مثال در سوریه، تحریم‌ها، واردات داروهای ضروری را که به‌طور محلی تولید نمی‌شد دشوار ساخت. کشور کوبا نیز به مواد اولیه مورد نیاز برای تولید دارو دسترسی نداشت و برای خرید دارو و تجهیزات پزشکی از بازار بین‌المللی، منابع مالی نداشت. از لحاظ عملی بین مرگ و میر ناشی از شلیک گلوله یا محرومیت از دارو نمی‌توان تفاوتی قائل شد. تحریم‌های اقتصادی که از سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۳ بر عراق تحمیل شد کامل‌ترین و مخرب‌ترین تحریمی بود که بر یک کشور تحمیل شد و موجب افزایش شدید مرگ و میر کودکان، گسترش فقر، مهاجرت و کمبود مواد غذایی و دارو و سایر نابسامانی‌های اجتماعی و اقتصادی گردید. جان پیلجر روزنامه‌نگار، کاوشگر و استاد دانشگاه کرنل نیویورک در کتاب‌هایش تحت عناوین «اربابان جدید جهان» و «به من دروغ نگو»

از خاطراتش در بازدید از عراق در زمان تحریم چین می‌نویسد: هنگام برقراری تحریم‌ها در پی هجوم عراق به کویت در سال ۱۹۹۱ تمامی واردات از جمله واردات مواد غذایی به مدت ۸ ماه عملاً محدود شد، اگرچه بیشتر در قطعنامه ۹۹۱ سازمان ملل به تاریخ ۶ آگوست ۱۹۹۰ غذا و دارو را از شمول این تحریم‌ها مستثنا کرده بود. در ۸ ماه نخست، ۴۷۰۰۰ کودک زیر پنج سال عراقی جان خود را از دست دادند. به‌رغم معافیت قانونی غذا و دارو از تحریم، کمیته تحریم، غالباً درخواست ورود غذا، وسایل زراعتی، داروهای قلب و سرطان، چادر اکسیژن و دستگاه عکس‌برداری با اشعه ایکس را وتو کرد و آن را به تاخیر انداخت. این کمیته حتی مواد ضدعفونی کننده مثل کلر را مشمول استفاده دوگانه تشخیص دادند. کمیته تحریم تا اکتبر ۲۰۰۱ قرارداد مایحتاج انسانی به ارزش ۵۵/۳ میلیارد دلار را ضبط موقت کرده بود که مواد غذایی، بهداشتی، ضد عفونی، زراعتی و آموزشی را شامل می‌شود. ۱۳ درصد از کودکان عراقی پیش از رسیدن به پنجمین سال تولد می‌مردند. در اوایل سال ۲۰۰۱ ایالات متحده حدود ۲۸۰ میلیون دلار از اقلام پزشکی از جمله واکسن‌های هپاتیت کودکان، دستگاه‌های نگهداری کودکان زودرس و تجهیزات مربوط به قلب را متوقف کرد. منطق آنان این بود که واکسن‌ها حاوی کشت‌های زنده هستند.^{۱۳} در سال ۱۹۹۶، یک سازمان تحقیقاتی غیردولتی در آمریکا، تحت عنوان مرکز حقوق اقتصادی و اجتماعی، هیأتی مرکب از ۲۴ پژوهشگر که اغلب متخصصان بهداشت عمومی بودند را برای تحقیق پیرامون تاثیر تحریم‌های سازمان ملل و ارزیابی این که آیا این تحریم‌ها منجر به نقض حقوق بشر شده‌اند یا نه، تعیین نمود. این گروه در پایان تحقیقات نتیجه گرفت که «اعمال تحریم، جایگزین انسانی مناسبی برای جنگ نیست.»^{۱۴} این گروه، شورای امنیت سازمان ملل را در قبال نقض حقوق بشر پاسخ‌گو دانست^{۱۵} و موضوع رابطه بین تحریم‌های اقتصادی و نقض حق‌های بشر را برجسته نمود. در مقدمه گزارش گروه مذکور آمده است: «شش سال پس از سخت‌ترین تحریم‌های طول تاریخ شورای امنیت، قدرت دولت صدام حسین کاهش نیافته است، ولی این تحریم‌ها اثرات ویران‌کننده‌ای بر اقبال آسیب‌پذیر عراق به‌ویژه کودکان داشته است. براساس تحقیقات آژانس‌های سازمان ملل، نرخ مرگ و میر کودکان به‌دلیل سوء‌تغذیه و بیماری از زمان تحمیل

کشور نیز تأثیر می‌گذارند. حتی شرکت‌هایی که مجوز لازم برای واردات مواد غذایی و دارو دریافت کرده‌اند، در جستجوی بانک‌های ثالث برای پردازش معاملات هستند.^{۱۹} مطالعات و آمار نشان داده در دوره تحریم تعداد کودکان کار و خیابانی بیشتر شده است که منجر به بروز خشونت‌های اجتماعی و گسترش بیماری‌های ایدز (HIV) در این کودکان گشته و با وجود این که قاچاق کودکان جرم است موارد زیادی قاچاق کودکان وجود دارد. علاوه بر این، در دوره تحریم، زنان با مشکلات بیشتر اجتماعی و اقتصادی مواجه شده‌اند. امنیت و فرصت‌های شغلی برای زنان کاهش یافته است. به‌ویژه زنانی که سرپرست خانوار هستند با فقر بیشتری مواجه شده و در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ اغلب آن‌ها نتوانسته‌اند مواد غذایی و مراقبت‌های سلامتی را دریافت کنند.^{۲۰} در سال ۲۰۱۵، درصد افراد بیکار در مقایسه با ۲۰۱۴، ۲/۶ درصد افزایش یافته که موجب بالا رفتن شرایط روانی مانند افسردگی و استرس در بین این جوانان شده است.^{۲۱} علاوه بر این، ایران یکی از بزرگترین میزبان‌های پناهندگان و پناهجویان در جهان است. بیشتر پناهندگان از افغانستان و عراق هستند. این تحریم‌ها به‌طور ناگهانی در زندگی پناهندگان در ایران و هزینه‌های عملیاتی و کمک‌های بشردوستانه سازمان ملل تأثیر گذاشته است.^{۲۲} مطالعه آثار ناشی از اعمال تحریم بر کشورهای هدف، نشانگر این واقعیت است که تحریم‌های اقتصادی نه تنها به بهبود وضعیت حق‌های بشر کمکی نکرده، بلکه حتی این شرایط را وخیم‌تر نیز نموده است.^{۲۳} تحریم‌ها باعث افزایش نرخ ارز، تورم عمومی، فشار اقتصادی، بدتر شدن وضعیت مالی دولت و صندوق‌های حمایتی مانند تامین اجتماعی، تورم بخش بهداشت و درمان و غیره می‌شود که به نوعی باعث ایجاد شوک اقتصادی، محیطی (حمایت‌های اجتماعی) و درمانی می‌شود.^{۲۴}

اثر تحریم‌ها بر حق سلامت در ایران

حق سلامت و امنیت اجتماعی در اصل ۲۹ قانون اساسی ایران تضمین شده است. دستگاه‌های اجرایی مربوط به خدمات بهداشتی و درمانی همواره سعی کرده‌اند مراقبت‌های بهداشتی اولیه را در سراسر کشور ارائه دهند؛ اما، در طول سال‌ها دسترسی به خدمات بهداشتی به‌طور مداوم کاهش یافته است. اکثر افراد بدون

تحریم‌های سازمان ملل در سال ۱۹۹۰ پنج برابر شده که منجر به مرگ بیش از ۵۰۰ هزار کودک زیر سن ۵ سال گردیده است. به‌عبارت دیگر، تعداد کودکان عراقی که به‌خاطر تحریم مرده‌اند بیش از مجموع افرادی است که در بمب هسته‌ای آمریکا در ژاپن و پاک‌سازی قومی در یوگسلاوی سابق کشته شده‌اند.^{۲۵}

تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر استانداردهای زندگی ایرانیان

پس از انقلاب، تحریم‌ها عمدتاً توسط ایالات متحده بر ایران تحمیل شد. با این حال، اثرات آن‌ها محدود بود؛ زیرا، ایران می‌تواند راه‌هایی برای جبران بخشی از خسارت را از طریق کشورهای دیگر یا برخی واسطه‌ها پیدا کند؛ گرچه این امر هزینه‌ها را افزایش می‌دهد. تحریم‌های اعمال شده توسط شورای امنیت سازمان ملل با هدف متوقف کردن فعالیت‌های هسته‌ای انجام گرفت. با این حال، بدون مجوز سازمان ملل، ایالات متحده، اتحادیه اروپا و برخی کشورهای دیگر تصمیم گرفتند محدودیت‌های چند جانبه جامع را برای هرگونه همکاری با ایران در تجارت خارجی اعمال کنند.^{۱۶} زمانی که تحریم‌های اعمال شده بدون مجوز سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۲ تشدید شد تا تمام بخش‌های اقتصاد ایران را هدف قرار دهد، توانایی کشور در فروش نفت محدود شد. به‌عنوان یک کشور وابسته به نفت، درآمد و توان مالی ایران برای خرید کالاهای مورد نیاز در بازار جهانی به میزان قابل توجهی کاهش یافت. کاهش شدید درآمدهای نفتی و تولید صنعتی، محدودیت‌های شدید در واردات اقلام، کانال‌های حمل و نقل، پرداخت و کاهش ارزش قابل توجه پول ملی موجب تورم بالا در هر بخش از اقتصاد ایران شد.^{۱۷} یونیسف، ایران را در سال ۲۰۱۲ به‌عنوان کشوری تحت تحریم‌های شدید یک جانبه اقتصادی معرفی می‌کند که به‌طور نامطلوب بر محیط‌زیست، بهداشت عمومی و سلامت مردم عادی به‌ویژه کودکان تأثیر می‌گذارد.^{۱۸} در گزارش سازمان ملل در ۵ اکتبر ۲۰۱۲، بان کی مون اظهار داشت «تحریم‌های اعمال شده علیه ایران تأثیر قابل توجهی بر جمعیت عمومی داشته‌اند. از جمله افزایش تورم، افزایش قیمت کالاها و هزینه‌های انرژی، افزایش نرخ بیکاری و کمبود اقلام لازم، از جمله پزشکی، تحریم‌ها، بر عملکرد عملیات بشردوستانه در

تحریم‌ها منجر به کاهش درآمد کشور، کاهش ارزش پول ملی، افزایش تورم و بیکاری شده‌اند که همه این عوامل باعث کاهش دسترسی مردم به نیازهای اساسی زندگی مانند غذای مغذی، خدمات بهداشتی و دارو شده‌اند.^{۳۲} تحریم‌ها به‌ویژه در بخش بهداشت و درمان تأثیرات مخربی داشته‌اند، از جمله محدودیت در دسترسی به داروهای حیاتی و تجهیزات پزشکی، که این موضوع به‌ویژه در دوران همه‌گیری COVID-19 بیشتر نمایان شد.^{۳۳} تحریم‌ها همچنین باعث افزایش نابرابری‌های اقتصادی و بهداشتی شده‌اند و دسترسی به مراقبت‌های پزشکی و داروها را برای گروه‌های آسیب‌پذیر مانند بیماران، زنان و کودکان دشوارتر کرده‌اند.^{۳۴} در نتیجه، تحریم‌ها نه تنها به تضعیف زیرساخت‌های بهداشتی ایران منجر شده‌اند، بلکه باعث افزایش مرگ و میر و ناتوانی‌های ناشی از کمبود دارو و خدمات پزشکی نیز شده‌اند.^{۳۵}

اثرات تحریم‌ها بر حق دسترسی به دارو

کاهش محسوس منابع عمومی اختصاص یافته به بخش سلامت به موازات محدودیت‌ها بر واردات دارو و ملزومات ضروری پزشکی در نهایت به زیرساخت‌های ضعیف جسمی و پزشکی منتهی شده و به قابلیت سیستم‌های بهداشتی برای ارائه دارو و خدمات به بیماران آسیب وارد کرده است. تحریم‌ها بنا به گزارش‌ها، به افول قابل توجه سطح بهداشت و رفاه شهروندان عادی کوبا، عراق، یوگسلاوی سابق، باریکه غزه، برون‌دی، زیمبابوه و نیکاراگوئه منتهی شده است. اگرچه کشورهایی از جمله کوبا با استقرار خدمات پایای مراقبت‌های بهداشتی برای شهروندانشان علی‌رغم دهه‌ها تحریم‌های یک جانبه از سوی ایالات متحده آمریکا، به مدیریت تحریم‌ها پرداخته‌اند؛ اما سایر کشورها به این شکل نتوانسته‌اند موفق باشند. به‌عنوان نمونه، عراق از ۱۵ سال قبل از شروع تحریم‌های بین‌المللی، در بخش‌های خدمات بهداشتی و آموزشی خود سرمایه‌گذاری عمده‌ای نموده بود و در سال ۱۹۹۰ میلادی از نظام مراقبت‌های بهداشتی پیشرفته‌ای برخوردار بود. با این حال، این کشور به دنبال تحریم‌های بین‌المللی، تمامی موفقیت‌هایش در بخش بهداشتی را از دست داد.^{۳۶} تحولات مزبور تمامی عراقی‌ها را در معرض ریسک بالای پیامدهای ضعیف بهداشتی، پیش از حمله نظامی ایالات متحده آمریکا و

بیمه، از گروه‌های کم‌درآمد هستند. شرکت‌های بیمه با کاهش لیست خدمات خود به تورم واکنش نشان داده‌اند. این امر منجر به خوددرمانی بیماران و عوارض جانبی مربوط به آن شده است.^{۳۵} در سال ۲۰۱۲ با تشدید تحریم‌ها بر ایران نرخ تورم در بخش بهداشت و درمان در مناطق شهری و روستایی به ترتیب ۴۴.۳ و ۶۴.۵ درصد بود. تحریم‌ها به‌عنوان ابزار سختگیرانه سیاست خارجی، در چندین دهه گذشته به چندین کشور دیگر مانند عراق، کوبا، لیبی، یوگسلاوی سابق نیز تحمیل شده است.^{۳۶} تلفات ناشی از تحریم‌ها، بیشتر از جنگ آمریکا و عراق در عراق بود. مرگ و میر نوزادان از ۴۷ در ۱۰۰۰ تولد در سال‌های ۱۹۸۴-۱۹۸۹ به ۱۰۸ در ۱۰۰۰ در سال‌های ۱۹۹۴-۱۹۹۹ افزایش یافت.^{۳۷} در این سال‌ها، حداقل ۳۰۰۰۰۰ مرگ و میر کودکان زیر پنج سال بیشتر از گذشته گزارش شده است که سه برابر بیشتر از مرگ ناشی از انفجار بمب اتمی در هیروشیما است.^{۳۸} تحریم‌ها، موجب کاهش درآمد دولت ایران و عدم توانایی آن برای سرمایه‌گذاری در بهداشت، آموزش و تامین اجتماعی شد. بسیاری از بیماران خاص به‌علت عدم توان در پرداخت هزینه خدمات بهداشتی از بین رفتند. تحریم‌ها که تأثیر اقتصادی بزرگی بر روی یک کشور هدف دارند، می‌توانند منشا پیامدهای شدید بهداشت عمومی باشند که بسیار مشابه تأثیرات تعرض نظامی وسیع می‌باشد.^{۳۹} تحریم‌های اقتصادی اثرات دیگری نیز بر سلامت مردم ایران داشته است. به‌عنوان مثال، با توجه به ممنوعیت تجارت سوخت، دانش و تکنولوژی مربوط به تولید سوخت، آلودگی در کلان شهرها در سراسر کشور تشدید شده است.^{۴۰} حدود ۴۵ هزار مرگ در یک سال و افزایش موارد سرطان ریه در میان کودکان گزارش شد که با آلودگی هوا ارتباط دارد.^{۱۸} مثال دیگر، ممنوعیت فروش قطعات هواپیما به ایران است که منجر به پروازهای نایمن و تهدید جان انسان‌ها شده است. تحریم‌ها، همچنین ممکن است سلامت روان مردم را به دلیل خبرهای ناخوشایند تحریم، تهدید و وضعیت زندگی را وخیم کند. براساس گزارش وزارت بهداشت، میزان ابتلا به بیماری‌های روانی و اعتیاد به مواد مخدر افزایش پیدا کرده است. همچنین، میزان خودکشی در سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۳ به میزان ۷.۶ درصد بیشتر شده است.^{۳۱} تحریم‌های اقتصادی تأثیرات منفی گسترده‌ای بر حق سلامت مردم ایران داشته‌اند. این

متحدانش قرار داد. ایران، در ارتباط با فعالیت‌های هسته-ای‌اش در دهه اخیر با چندین تحریم منطقه‌ای و بین-المللی مواجه شده است. اتحادیه اروپا و ایالات متحده نیز محدودیت‌هایی بر همکاری با ایران در تجارت خارجی، خدمات مالی و بانکداری، بخش‌های انرژی و فن‌آوری اعمال نموده و ارائه بیمه شرکت‌های ایرانی از سوی بیمه-گذاران در کشورهای عضو را ممنوع نموده‌اند. صنعت ملی داروسازی ایران پیش از آغاز تحریم‌ها، نقش عمده‌ای در دسترس قرار دادن داروها برای بیماران ایرانی ایفا می-نمود.^{۳۶} در سال‌های اخیر، صنعت داخلی کشور قابلیت آن را پیدا کرد تا چندین کارخانه تولیدکننده مواد دارویی نجات‌بخش را ایجاد نماید.^{۳۷} با این حال، تحریم‌ها، بر نظام درمان کشور که شامل تامین دارو و تجهیزات پزشکی است اثر منفی گذاشته است و در بسیاری موارد، مانعی برای ورود داروهای خاص شده و همچنین موجب کندی ورود دارو و تجهیزات، ورود داروهای تقلبی بی کیفیت و افزایش قیمت بقیه داروها شده است.^{۳۸} از سوی دیگر، به دنبال تحریم‌ها و به سبب کاهش درآمدهای بین‌المللی کشور، واحد پول ملی ایران نیز در مقابل ارزهای بین-المللی با کاهش اعتبار شدید مواجه شده است. این عوامل هم موجب افزایش بیش از حد قیمت‌ها و هم کمبود مواد دارویی در بازار دارویی ایران شده است. بدیهی است که این امر آسیب و آلام غیرضروری بر بیماران ایرانی و خانواده‌هایشان وارد آورده است. دارو یکی از ضروریات تامین حق سلامت می‌باشد و تحریم‌های یک جانبه و ثانویه که علیه بسیاری از کشورهای در حال توسعه تحمیل شده است، به علت غیرقابل دسترسی شدن و عدم توانایی مالی در تهیه داروهای مورد نیاز بر استانداردهای زندگی شهروندان به شدت اثر گذاشته است.^{۳۹} اگرچه داروها همیشه از تحریم‌ها معاف می‌شوند؛ بسیاری از شرکت‌های بین‌المللی به دلیل محدودیت‌ها بر تبادلات مالی، تضمین مناسب و همچنین، تضمین‌هایی که کالایی از فهرست تحریم‌ها مستثنی اعلام شده‌اند یا نه؛ از ثبت سفارش دارو با مقصد کشور ایران خودداری نموده‌اند. از سوی دیگر، شرکت‌های محلی داروسازی نیز دسترسی به خطوط اعتباری برای واردات داروها یا مواد اولیه داروسازی را با مشکلاتی مواجه کرده‌اند. شرکت‌های داروسازی ایرانی نیز مانند بقیه باید برای واردات داروها یا مواد اولیه دارویی پیش پرداخت‌هایی داشته باشند و یا

منابع مالی خارجی خود را با ریسک‌های بسیار بالا تضمین نمایند. ایران از سال ۲۰۰۵ میلادی، به منظور بهبود قابلیت دسترسی به داروهایی از مشتقات پلاسما، برنامه جداسازی پلاسما را برای مازاد پلاسما حاصل شده که در صنعت انتقال خون ایران تولید می‌شود؛ با موفقیت اجرایی نموده است. در این برنامه، پلاسمایی که به صورت محلی از سوی سازمان انتقال خون ایران طراحی شده است، به شرکت‌های تجزیه‌کننده پلاسمایی ارسال شده و محصولات نهایی برای توزیع در بازارهای محلی به کشور بازگردانده می‌شوند.^{۴۰} بنابراین، این برنامه قراردادی تجزیه‌سازی پلاسمای خون ایران، قابلیت دسترسی به داروهای مشتق از پلاسمای خون و تخصیص بودجه به نظام بهداشت و درمان داخلی را بهبود قابل توجهی داده است.^{۴۱} با این حال، محدودیت‌های اقتصادی که از سوی اتحادیه اروپا بر نظام بانکداری ایران و جریانات پولی تحمیل شده است؛ این برنامه جداسازی پلاسمای خون ایران را در لبه فروپاشی کامل قرار داده است. محدودیت‌های اخیر بر واردات داروهای مشتق از پلاسمای خون، شرایط وحشتناکی را برای بیمارانی که به این داروها نیاز دارند از جمله مبتلایان به هموفیلی و اختلالات اولیه مربوط به سیستم دفاعی بدن که به این داروها برای حیات خود نیاز دارند، رقم زده است. مطالعات متعدد نشان داده است که دسترسی حدود ۶ میلیون بیمار مبتلا به بیماری‌های خاص مانند آسم، تالاسمی، هموفیلی، بیماری‌های مزمن، اختلالات خونی، ایدز (HIV) و غیره به دارو محدود شده است.^{۴۲} افزایش اجتناب‌ناپذیر قیمت‌ها و کمبود این داروها در بازار، درمان بیماران فوق‌الذکر را با لطمات جدی مواجه ساخته است. اگرچه با استقرار برنامه حوادث غیرمترقبه می‌توان نظام داروسازی ایران را قادر ساخت تا به ارائه داروهای نجات‌بخش مشتق از پلاسما برای این بیماران کمک نماید؛ فشارها و محدودیت‌های مستمر اتحادیه اروپا بر بخش سلامت ایران می‌تواند در آینده‌ای نزدیک آمار تلفات بالا را رقم بزند. یک حادثه غیرمترقبه می‌تواند صنعت داروسازی ایران را به پویش شرکایی در کشورهای غیراروپایی تغییر جهت دهد. با این حال، رویکرد حاضر نسبت به شرق، با توجه به تعداد محدود شرکت‌های مجاز تجزیه‌کننده پلاسمای خون نمی‌تواند یک رویکرد مثمر برای نجات برنامه تجزیه‌سازی پلاسما، حداقل در کوتاه مدت باشد.

فناوری‌های نوین و همکاری‌های بین‌المللی از جمله راهکارهای مؤثر هستند. در جدول ۱ تأثیر تحریم‌ها بر حق سلامت ایران و سایر کشورها مقایسه شده است.

استفاده تجربیات سایر کشورها برای بهبود سیستم بهداشتی ایران

برای بهبود سیستم بهداشتی ایران با استفاده از تجربیات سایر کشورها، چندین راهکار پیشنهاد شده است:

۱- کاهش استفاده بیش از حد از خدمات پزشکی: کاهش استفاده غیرضروری از خدمات پزشکی می‌تواند به کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت خدمات کمک کند. این رویکرد در بسیاری از کشورها موفق بوده است.^{۴۹}

۲- انتقال بهترین شیوه‌ها از سایر صنایع: استفاده از مفاهیم، بهترین شیوه‌ها و ابزارهای بهبود کیفیت، ایمنی و بهره‌وری که در سایر صنایع موفق بوده‌اند، می‌تواند به بهبود سیستم بهداشتی کمک کند.^{۵۰}

۳- استفاده از فارماکواکونومیک: ارزیابی اقتصادی داروها و فناوری‌های بهداشتی برای تخصیص بهینه منابع و اطمینان از کارایی هزینه‌ها می‌تواند به بهبود تصمیم‌گیری‌ها کمک کند.^{۵۱}

۴- آموزش شبیه‌سازی: استفاده از شبیه‌سازی برای آموزش و بهبود عملکرد تیم‌های بهداشتی و افزایش ایمنی بیمار می‌تواند به بهبود فرآیندها و سیستم‌های بهداشتی کمک کند.^{۵۲}

۵- آموزش حقوق پزشکی: گنجاندن آموزش حقوق پزشکی در برنامه‌های آموزشی پرستاری و مامایی می‌تواند به افزایش آگاهی حقوقی و کاهش مشکلات قانونی کمک کند.^{۵۳}

تعهدات جامعه بین‌المللی و کشور هدف در دوره تحریم

برای محافظت از مردم در دوره تحریم، جامعه بین‌المللی و کشور هدف دارای تعهدات مربوط به حق‌های بشری است. بخش اساسی این تعهدات این است که همه باید از حق‌های خود بدون هیچ تبعیضی برخوردار شوند.

ایران قبل از تحریم‌های جامع، دسترسی به دارو و وسایل پزشکی داشت. با تشدید تحریم‌ها در سال ۲۰۱۲ وضعیت تغییر کرد و دولت در زمینه ارائه دارو با مشکل مواجه شد. مواد و تجهیزات پزشکی تولید داخل و وارداتی با کمبود مواجه شد.^{۴۲} چهل و چهار درصد داروها، توسط سازمان بهداشت جهانی به‌عنوان داروهای ضروری طبقه‌بندی شده‌اند. اکثریت قریب به اتفاق این داروها از تحریم معاف شدند.^{۴۳} هر چند داروها جزء تحریم‌ها نبوده است، اما محدودیت صدور مجوز، خرید و حمل کالا بر ایران واردات داروها را دشوار کرد. همچنین، ایران وابسته به واردات مواد خام دارویی و تکنولوژی تولید و کنترل کیفیت است که از تحریم‌ها معاف نیست.^{۴۴} دسترسی به داروهای هسته‌ای و قطعات رادیوتراپی برای تشخیص و درمان سرطان به‌طور کامل قطع شده است؛ زیرا آن‌ها در فهرست تحریم‌ها به‌علت امکان استفاده نظامی بود.^{۴۵} ارزان‌ترین داروها مانند قرص‌های ضدبارداری و ابزارهای پزشکی ساده مانند واکسن، نخ و ابزار آندوسکوپی تا سال ۲۰۱۲ در دسترس نبودند.^{۴۶} علاوه بر این، کمبود دارو و تجهیزات پزشکی مورد نیاز برای تشخیص و درمان برخی بیمارها ممکن است بار کلی بیماری در کشور را تغییر دهد. در سال‌های اخیر تعداد مرگ و میر ناشی از بیماری‌های غیرقابل انتقال (از جمله سرطان، دیابت، بیماری‌های قلبی عروقی، بیماری‌های گوارشی و...) در ایران افزایش یافته است.^{۴۷} همه این‌ها نشان می‌دهد که سیستم دارویی ایران در ارائه دارو در شرایط اضطراری و غیرمعمول مانند تحریم اقتصادی ضعیف است.^{۴۸}

تأثیر تحریم‌ها بر حق سلامت در ایران و سایر کشورها

تحریم‌ها تأثیرات منفی گسترده‌ای بر حق سلامت کشورها دارند، اما شدت و نوع این تأثیرات بسته به شرایط خاص هر کشور متفاوت است. ایران به دلیل وابستگی بیشتر به واردات دارو و تجهیزات پزشکی و همچنین کاهش درآمدهای نفتی، تأثیرات شدیدتری را تجربه کرده است. در مقابل، کشورهایی مانند کوبا و لیبی نیز با مشکلات مشابهی مواجه شده‌اند. برای مقابله با تحریم‌ها، تقویت تولید داخلی، تنوع‌بخشی به اقتصاد، استفاده از

جدول ۱. جدول مقایسه تأثیر تحریم‌ها بر حق سلامت ایران و سایر کشورها

کشور	تأثیرات اقتصادی	تأثیرات بهداشتی	راهکارهای مقابله
ایران	کاهش درآمدهای ملی، کاهش ارزش پول ملی، افزایش تورم و بیکاری ^{۳۲}	کاهش دسترسی به داروها و تجهیزات پزشکی، افزایش مرگ و میر و ناتوانی‌ها، تأثیرات منفی بر بیماران مبتلا به بیماری‌های مزمن و پیچیده ^{۳۳}	تقویت تولید داخلی، تنوع‌بخشی به اقتصاد، استفاده از فناوری‌های نوین، همکاری‌های بین‌المللی، بهبود حکمرانی سیستم بهداشتی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر ^{۵۴}
عراق	کاهش رشد اقتصادی، افزایش بیکاری و تورم ^{۳۵}	افزایش مرگ و میر کودکان، کاهش دسترسی به خدمات بهداشتی و داروها، افزایش مرگ و میر ناشی از بیماری‌های قابل پیشگیری ^{۳۵}	تقویت همکاری‌های بین‌المللی، بهبود زیرساخت‌های بهداشتی، افزایش تولید داخلی داروها و تجهیزات پزشکی ^{۳۵}
کوبا	کاهش دسترسی به منابع مالی و تجاری، کاهش رشد اقتصادی ^{۲۶}	کاهش دسترسی به داروها و تجهیزات پزشکی، افزایش مرگ و میر در افراد مسن، کاهش کیفیت خدمات بهداشتی ^{۵۶}	تقویت تولید داخلی، همکاری‌های بین‌المللی، استفاده از فناوری‌های نوین ^{۵۶}
لیبی	کاهش درآمدهای نفتی، افزایش بیکاری و تورم ^{۳۵}	کاهش دسترسی به خدمات بهداشتی و داروها، افزایش مرگ و میر ناشی از بیماری‌های مزمن و حوادث ^{۳۵}	تقویت همکاری‌های بین‌المللی، بهبود زیرساخت‌های بهداشتی، افزایش تولید داخلی داروها و تجهیزات پزشکی ^{۳۵}

ممانعت به‌عمل آورد. عدم اجرای این تعهدات نقض حق سلامت می‌باشد.^{۵۵}

تعهدات جامعه بین‌المللی در دوره تحریم

جامعه بین‌المللی دو نوع تعهد در رابطه با حق سلامت دارد. نخست، در همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، همه کشورها ملزم به فراهم کردن شرایط در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای هستند تا اطمینان حاصل شود که همه افراد حق برخورداری از بالاترین سطح قابل قبول سلامت جسمی و روحی را دارند. آن‌ها باید به کشورهای درحال توسعه از طریق ایجاد سیستم‌های موثر و یکپارچه بهداشتی با عرضه داروهای کافی، مقرون به‌صرفه و با کیفیت کمک کرده و این کشور را به‌طور مداوم همراهی کنند.^{۵۶} دوم این‌ها باید از نقض این حق توسط اشخاص و کشورهای ثالث جلوگیری کنند.^{۵۷} به‌هرحال، تحریم‌های اقتصادی که برخی کشورها علیه کشورهای دیگر به اجرا درمی‌آورند، اصول اساسی منشور شامل برابری و شأن و بقای انسان‌ها را نقض می‌کنند. در قطعنامه ۳۹/۲۱۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۴ چنین آمده است: «کشورهای توسعه یافته باید از تهدید و یا محدودیت تجاری، مالی و سایر تحریم‌های اقتصادی خودداری کنند، نقض قراردادهای متقابل، چندجانبه و دوجانبه علیه کشورهای درحال توسعه نوعی از فشار سیاسی و اقتصادی بوده که بر توسعه

تعهدات کشور هدف در دوره تحریم

عدم دسترسی مردم به مواد مغذی، مراقبت‌های بهداشتی اولیه، سرپناه و آموزش و پرورش نشان می‌دهد که کشور نتوانسته تعهدات خود را تحت میثاق حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انجام دهد. دولت ملزم به نظارت بر وضعیت حق‌های بشر است و باید از حداکثر منابع موجود برای از بین بردن رنج‌ها با برنامه‌های کم‌هزینه، کمک‌های بین‌المللی و همکاری استفاده نماید. علاوه بر این، حتی در محدودیت شدید منابع، گروه‌های آسیب‌پذیر مانند زنان، کودکان، سالمندان و فقرا باید محافظت شوند. عدم تطابق با تعهدات اصلی حق سلامت (دسترسی به مراکز بهداشتی، محصولات و خدمات و حداقل غذای ضروری، پناهگاه، بهداشت و آب سالم) تحت هیچ شرایطی قابل‌توجیه نیست. در دوره بین‌اعلام و اجرای تحریم‌ها، دولت باید با اقدامات مناسب و به‌منظور جلوگیری از عواقب ناشی از تحریم‌ها و اطمینان از این‌که همه مردم از حق‌های اولیه خود از جمله حق داشتن سلامت برخوردارند؛ یک سیاست ملی را ارائه دهد. همچنین، دولت باید از سودجویی اشخاص ثالث و ایجاد-کنندگان بازار سیاه داروهای پرخطر جلوگیری کند. علاوه بر این، از قاچاق داروهای کمیاب به کشورهای همسایه

۳- همکاری‌های بین‌المللی: تقویت همکاری‌های بین‌المللی و دیپلماسی بهداشتی برای دسترسی به منابع و تکنولوژی‌های جدید و کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها.^{۶۱}

۴- استفاده از فناوری‌های نوین: به‌روزرسانی سیستم بهداشتی با استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی و اینترنت اشیا برای کاهش نیاز به ملاقات‌های حضوری و ارائه خدمات از راه دور.^{۵۴}

۵- حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر: ارائه بسته‌های حمایتی و جبرانی برای خانوارهای آسیب‌پذیر به منظور بهبود امنیت غذایی و کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها.^{۶۲}

۶- بهبود حکمرانی سیستم بهداشتی: اصلاحات ساختاری و عملکردی در وزارت بهداشت و آموزش پزشکی برای افزایش همکاری‌های بین‌بخشی و بهبود اقدامات پیشگیرانه و کنترل بیماری‌های غیرواگیر.^{۵۴}

نمودار ۱ بهترین مدل برای مقابله با تحریم‌ها برای سیستم بهداشتی ایران نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

دولت‌هایی که تحریم را تحمیل می‌کنند باید با دقت تأثیرات سیاست‌ها و توافقات بین‌المللی خود را بر سلامت مردم در کشور هدف مورد بررسی قرار دهند و حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور هدف را با بهانه‌های واهی از جمله نقض حق‌های بشری توجیه نکنند. با وجود بیانیه جامعه بین‌المللی که تحریم‌ها علیه دولت ایران تنها برای برنامه هسته‌ای آن به کار گرفته می‌شود؛ اما در طول تحریم، برخورداری ایرانیان از حقوق اساسی‌شان به‌طور چشمگیری کاهش یافته است. این تحریم‌ها به دو طریق سلامت ایرانیان را تحت تأثیر قرار داده است؛ نخست از طریق وخامت شرایط زندگی بوسیله افزایش تورم، بیکاری، کاهش درآمد خانوارها و نیز کاهش دسترسی به مواد غذایی مناسب و مراقبت‌های بهداشتی و سپس با تأثیر مستقیم در عدم دسترسی به داروها و کیفیت داروهای نجات‌دهنده. حتی معافیت‌های تحریم نسبت به دارو و غذا نیز نمی‌تواند از عواقب ناشی از تحریم محافظت کند. اگر هدف از تحریم توسعه سلاح هسته‌ای است، تحریم باید در مورد این برنامه باشد نه افراد عام جامعه، اگرچه کشورهایایی که به‌طور فعال سلاح هسته‌ای در دسترس دارند؛ نادیده گرفته شده‌اند. طبق

سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آن‌ها تأثیر گذاشته و با مقررات منشور ناسازگار است.^{۵۸} کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در اظهار نظر عمومی شماره ۸ بیان می‌دارد: «کشورهایی که تحریم‌ها را اعمال یا تحمیل می‌کنند باید اقدامات فوری برای پاسخ دادن به نرح‌هایی که مردم در کشورهای هدف تجربه می‌کنند را فراهم آورند».^{۴۸} این اقدامات می‌تواند با تسهیل تحویل اقلام لازم برای زندگی و سلامت، مانند مواد غذایی و تجهیزات پزشکی انجام شود. دولت‌هایی که تحریم را اعمال می‌کنند، باید تأثیر سیاست‌های خود را بر سلامت مردم در کشور هدف مورد بررسی قرار دهند و این سیاست‌ها را در جهت کاهش تأثیرات منفی در زمینه حق‌های بشری در کشور مورد نظر تدوین نمایند.^{۵۹}

یافته‌ها

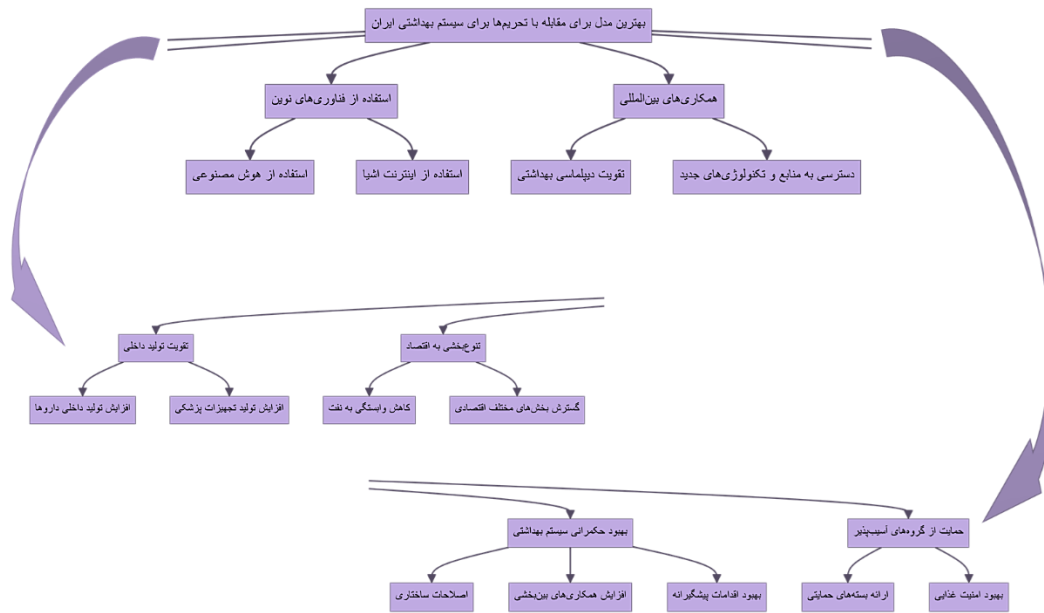
تحریم تلاشی ایدئولوژیک و وابسته به پشتیبانی رسانه‌ای از شهروندان مظلومی است که بدون دلیل قربانی تجاوزگری و توحش جهان غرب می‌شوند. در واقع تحریم، ابزار استعمارگری ظالمانه غرب است که از نظر ابعاد کلی آن به مراتب فاجعه‌بارتر از نسل‌کشی‌ها، نژادپرستی‌ها و رژیم‌های آپارتاید و ویرانگر است. بنابراین، تلاش برای رایزنی، ارتباطات بین‌المللی و یافتن مسیرهای جدید برای تحقق استقلال اقتصادی و در نتیجه روشن ساختن اهداف ظالمانه، استبدادی و استعماری در تحریم، زمان پایان دادن به تحریم‌ها را تسریع بخشد.

ارائه بهترین مدل مقابله با تحریم‌ها برای سیستم بهداشتی ایران

برای مقابله با تحریم‌ها و مقاوم‌سازی سیستم بهداشتی ایران، چندین مدل و راهکار پیشنهاد شده است:

۱- تقویت تولید داخلی: افزایش تولید داخلی داروها و تجهیزات پزشکی به منظور کاهش وابستگی به واردات و مقابله با محدودیت‌های تحریم.^{۵۴}

۲- تنوع‌بخشی به اقتصاد: کاهش وابستگی به یک منبع درآمد خاص مانند نفت و گسترش بخش‌های مختلف اقتصادی می‌تواند به کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها کمک کند.^{۶۰}

نمودار ۱. بهترین مدل مقابله با تحریم‌ها برای سیستم بهداشتی ایران

بشردوستانه تحریم‌ها علیه ایران، کشورهای اعمال‌کننده تحریم، مجبور به لغو تحریم‌ها نشدند. سازمان ملل متحد به‌عنوان یک مرکز هماهنگ‌کننده اقدامات ملل در دستیابی به صلح، باید موضع شفاف و صریح خود را در مورد تحریم‌های دو جانبه یا از این دست اقدامات که به‌طور خودسرانه توسط کشورها یا گروه‌های مختلف علیه کشورهای دیگر انجام می‌شود را مشخص کند. قبل از اعمال تحریم‌ها، باید یک دستورالعمل بین‌المللی برای حفاظت از مردم ایجاد شود و بعضی از سازمان‌های بین‌المللی و شرکت‌های خاص و موسسات مالی برای تحت پوشش قرار دادن اقلامی که شامل معافیت‌های تحریم می‌شوند (غذا و دارو) تعیین شود. تحریم‌هایی که حق‌های اساسی بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهند باید بررسی و در اجرای آن‌ها بازنگری گردد. تحریم‌های اقتصادی تهدیدی برای سلامتی و صلح بین‌المللی می‌باشند و ممکن است راه‌حل بهتری برای حل اختلافات بین‌المللی وجود داشته باشد. بنابر اصول متعدد حق‌های بشری، تحت تأثیر قرارداد و اعمال تحریم بر حقوقی مانند حق حیات و حق سلامت انسان‌ها برخلاف قوانین بین‌المللی بوده و کشورها حق ندارند به‌منظور دستیابی به اهدافشان از این ابزار استفاده نمایند. هرچند مدعیان

قوانین بین‌المللی حق‌های بشر، حق سلامت یک حق قانونی است. کشورهایی که تحریم‌ها را اعمال می‌کنند، نهادهای سازمان ملل و دولت هدف، مسئول اعمال تحریم‌های بشردوستانه بر زندگی افراد عادی هستند. دولت هدف نیز باید تأثیرات تحریم‌ها را پیش‌بینی کرده و برای حفاظت از جان و سلامت مردم برنامه‌ریزی کند. قوانین بین‌المللی مربوط به تحریم‌های اقتصادی نیاز به بهبود دارند. تمامی قطعنامه‌های سازمان ملل در مورد تحریم‌های اقتصادی در محتوا مشابه یکدیگر بوده و به اندازه کافی بازدارنده نیستند. این قطعنامه‌ها قوانینی هستند که کشورهایی را هدف قرار می‌دهند که با سیاست آن‌ها هم‌راستا نیستند و آن‌ها را به نقض حق‌های بشر محکوم می‌کنند. با این وجود، هیچ سیستم پاسخگویی بین‌المللی برای کشورهایی که تحریم‌های اقتصادی را اعمال می‌کنند و با این قوانین مطابقت ندارند و حق‌های بشر را نقض می‌کنند، ایجاد نمی‌شود. با توجه به اظهارنظر عمومی شماره ۱۴ کمیته حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باید اقدامات موثر قانونی در سطح ملی و بین‌المللی برای افرادی که حق‌های آن‌ها نقض شده است، صورت گیرد. حتی پس از انتشار گزارش بازرسی ویژه حقوق بشر و دبیرکل سازمان ملل در مورد تأثیرات

و تولید دارو در کشورهای تحت تحریم دارد بدین جهت عملا تفاوتی بین شلیک گلوله و مرگ ناشی از تحریم دارو وجود ندارد. مشخصا آن چیزی که حاصل تحریم ها می باشد بی اعتباری قوانین بین المللی است. بنابراین لزوم بررسی قوانین بین المللی و ارائه راهکارهای بشر دوستانه به ویژه حق سلامت ضروری می نماید. تدوین قوانین مرتبط با چنین مواردی یکی از وظایف مهم دولت ها و سازمان ملل می باشد. بنابراین تدوین قوانین به جهت کنترل تحریم ها و جلوگیری از نقض حق های بشری، قطنامه ها و... امری ضروری است تا بتوان اثرات تحریم بر زندگی و سلامت جامعه از بین برود. شاید بتوان گفت که اثرات تحریم ها برای حق بشر از بمب هسته ای و جنگ ها اثرات سخت تر و خشن تری بر جامعه بشری دارد. بنابراین باید قوانین بین المللی سختگیرانه ای جهت تعهد کشورها به حق های بشری اندیشیده شود.

تشکر و قدردانی

از تمامی افرادی که بصورت مستقیم و غیرمستقیم در تهیه این مقاله ما را یاری کردند، تشکر می کنیم.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی

برای تهیه این مقاله از منابع مالی استفاده نشده است.

حق های بشر با هوشمندی تلاش نموداند که ظاهر تحریم ها را به صورتی طراحی و اجرا نمایند که در مقابل تریبون های رسانه ای، آزادی تبادلات و تعاملات دارو و درمان را اعلام نموده و آن ها را از شمول تحریم ها مستثنی نمایند، اما مشخص است که نظام سلامت و حق سلامت مردم ایران به دلیل شدت گسترده تحریم ها به طور غیرمستقیم و ثانویه تحت تاثیر این ابزار ناجوانمردانه قرار گرفته است. در نتیجه، تحریم ها نه تنها به تضعیف زیرساخت های بهداشتی ایران منجر شده اند، بلکه باعث افزایش مرگ و میر و ناتوانی های ناشی از کمبود دارو و خدمات پزشکی نیز شده اند. تحریم ها تأثیرات منفی گسترده ای بر سیستم بهداشتی ایران داشته اند، از جمله کاهش دسترسی به داروها و تجهیزات پزشکی، افزایش هزینه های بهداشتی و کاهش کیفیت خدمات بهداشتی. بهترین مدل برای مقابله با این چالش ها و مقاوم سازی سیستم بهداشتی، در این مقاله پیشنهاد شده است. در حقیقت تحریم ها بویژه تحریم های اقتصادی در حوزه غذا و دارو نهایتا بر سلامتی انسان ها تاثیر دارد. بنابراین تحریم ها قوانین بین المللی از جمله کمیسیون حق های کودک را نقض می نمایند. بر اساس گزارش های مختلف مشخص گردیده تحریم های اقتصادی اثرات زیان بار و بلند مدتی بر زندگی و سلامت جمعیت ها می گذارد و دسترسی مردم به نیازهای اساسی سلامت، از قبیل آب و غذا، دارو و مراقبت های پزشکی را کاهش می دهند. همچنین تحریم ها تاثیر به سزایی در جلوگیری از ورود

References

1. Smith PC. Measuring health system performance. *The European Journal of Health Economics*. 2002 Sep;3(3):145-8.
2. Anesaki M, Munakata T. Health, illness, and health policy in Japan. *The Blackwell companion to medical sociology*. 2001 Jan 1:441-55.
3. Lotfi F, Rezapour A, Nouraei Motlagh S, Hadian M, Faghisolouk F, Ghaderi H. A survey of Health Sector from the perspective of economics and its relationship with other sectors in Iran's Economy. *Journal of Health Administration*. 2015, 17(58):28-41.
4. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. United Nations; 1966.
5. UN Committee on Economic Social and Cultural Rights. General Comment No. 14; 2000.
6. Garfield R. The impact of economic sanctions on health and well-being, by Richard Garfield Overseas Development Institute, London, UK, 9-18, 1999, 4.
7. Swanson Goldberg E, Schultheis Moore A, *Theoretical Perspectives On Human Rights and Literature*. Routledge, 2013.: 53-54. <https://doi.org/10.4324/9780203805190>
8. KalinjorgKunzil W, *The Law of international Human Rights Protection*, Oxford University Press, 2009.:31-32.
9. Benhabib S, *Dignity in Adversity :Humsn Rights in Troubled Times*, john Wiely&Sons, 2013;66.

10. The Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being, Relief and Rehabilitation Network, RRN Network Paper, : 1999;13.
11. Ghali B, Unvanquished, Random Hous, INC, New York, 1999; 145.
12. Garfield R, Devin J, Fausey J. The health impact of economic sanctions. Bull N Y, Acad Med.; 72(2), 1995; 454-469.
13. Pilger J, The new rulers of the world, Translators: Shahabi M, Mehrdad (Khalil) Shahabi. Akhtaran Tehran. 2008.
14. Minear L, Cortright D, Wagler J, Lopez GA, Weiss TG. Toward More Humane and Effective Sanctions Management: Enhancing the Capacity of the United Nations System. OCCASIONAL PAPER-THOMAS J WATSON JR INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES. 1998; 741.
15. Center for Economic and Social Rights, UN Sanctioned Suffering: A Human Rights Assessment of United Nations Sanctions on Iraq, New York: Center for Economic and Social Rights, 1996; 42.
16. Iran Sanctions, U.S. Department of State. Executive Order 13716; Revocation of Executive Orders 13574, 13590, 13622, and 13645 With Respect to Iran, Amendment of Executive Order 13628 With Respect to Iran, 2016.
17. International Campaign for human rights in Iran. A Growing Crisis; the Impact of Sanctions and Regime Policies on Iranians' Economic and Social Rights. International Campaign for human rights in Iran; 2013.
18. UNICEF Annual Report for Iran (MENA), 2012; 1.
19. Nichols MC, L. General Secretary Ban Ki Moon, U.N. chief says sanctions on Iran affecting its. <http://www.reuters.com/article/2012/10/05/us-iran-sanctions-un-idUSBRE89412Z20121005>. Accessed August 15, 2016.
20. UN Secretary-General. Situation of human rights in Iran. A/HRC/25/75, March 11, 2014.
21. Salehi-Isfahani D. Iranian youth in times of economic crisis. Iranian Studies, 44(6), 2011, pp. 789-806. <https://doi.org/10.1080/00210862.2011.570510>
22. UNHCR Global Appeal 2014-2015 - Islamic Republic of Iran, UNHCR, the UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/528a0a2fb.html>. Accessed July 25, 2016.
23. Aminzadeh, E, Gholami, V. Limiting the application of economic sanctions in the light of human rights, competition rules and social rights. Foreign Relations Quarterly, 2013; 5(3): -.
24. Abhari B, Aleemran R, Aghajani H. The Effect of Sanctions on Iran's Health System Using Provincial Data and Spatial Panel Methods from 2009 to 2016. jha 2020; 23 (1) :58-73.
25. Peykar Z, Mohammadi A. Economic and Institutional Factors Affecting Self Curing and Self-medication in Shahrekord. Journal Health Breeze, 2015. 4(4); 7-14.
26. Gibbons E, Garfield R. The impact of economic sanctions on health and human rights in Haiti, 1991-1994. Am J Public Health, 1999. 89(10); 1499-1504. <https://doi.org/10.2105/AJPH.89.10.1499>.
27. Ali MM, Shah IH. Sanctions and childhood mortality in Iraq. Lancet, 2000. 355(9218); 1851-1857. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(00\)02289-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(00)02289-3)
28. Ascherio A, Chase R, Coté T, Dehaes G, Hoskins E, Laaouej J, Passey M, Qaderi S, Shuqaidef S, Smith MC, et al. Effect of the Gulf War on infant and child mortality in Iraq. N Engl J Med. 1992, 327(13); 931-936. <https://doi.org/10.1056/NEJM199209243271306>
29. Bastani P, Dinarvand R, SamadBeik M, Pourmohammadi K., Pharmaceutical strategic purchasing requirements in Iran: Price interventions and the related effective factors. J Res Pharm Pract. 2016, 5(1); 35-42. <https://doi.org/10.4103/2279-042X.176553>
30. Mousavi SFJ, Mohammadi O. Us Unilateral sanctions against Iran; contradiction in slogan and conduct, extreme politization of human rights. Public Law, 2015. 16(46); 46.
31. Mansouri N, Seyed Vahid S V, Mirzaie M, Daroshaffa Y, Bolhari J. Challenges of Mental Health and Addiction: Report of an Expert Panel. IJPCP 2011; 17 (2) :177-184.
32. Kokabisaghi F. Assessment of the effects of economic sanctions on Iranians' right to health by using human rights impact assessment tool: a systematic review. International journal of health policy and management. 2018 May; 7(5): 374.
33. Akbarialiabad H, Rastegar A, Bastani B. How sanctions have impacted Iranian healthcare sector: a brief review. Archives of Iranian Medicine. 2021 Jan 1; 24(1): 58-63.
34. Aloosh M, Salavati A, Aloosh A. Economic sanctions threaten population health: the case of Iran. Public health. 2019 Apr 1; 169: 10-3.
35. Gorji A. Sanctions against Iran: The Impact on Health Services. Iran J Public Health, 2014. 43(3); 381-382.
36. Kebriaeezadeh A, Koopaei NN, Abdollahiasl A, Nikfar S, Mohamadi N: Trend analysis of the pharmaceutical market in Iran; 1997-2010; policy implications for developing countries. DARU J Pharm Sci. 2013: 52-10.1186/2008-2231, 21. <https://doi.org/10.1186/2008-2231-21-52>
37. Cheraghali AM. Cost effectiveness of Iran national plasma contract fractionation program. DARU J Pharm Sci. 2012: 63-10.1186/2008-2231, 20. <https://doi.org/10.1186/2008-2231-20-63>

38. Alekajbaf H, Ansariyan M. Impact of unilateral and multilateral sanctions on Iran Perspective on the health rights of the citizens of Iran. *MLJ* 2014; 8 (29) :11-50.
39. Zamani S G, Gharib Abadi K. Sanctions as State's Violation of International Obligations in Protection of Human Rights. *MLJ* 2017; 11 (40):111-135.
40. Cheraghali AM, Aboofazeli R. Economical impact of plasma fractionation project in Iran on affordability of plasma derived medicines. *Transfusion Med.* 2009; 363-368. 10.1111/j.1365-3148.2009.00961.x, 19
<https://doi.org/10.1111/j.13653148.2009.00961.x>
41. Cheraghali AM. Biosimilars; a unique opportunity for Iran national health sector and national pharmaceutical industry. *DARU J Pharm Sci.* 2012; 35-10.1186/2008-2231, 20.
<https://doi.org/10.1186/2008-2231-20-35>
42. Duttagupta S, Yampolsky D, Chowdhury CA. Economic Sanctions and Market Access for Pharmaceuticals: Case Studies with Russia, Cuba and Iran. *Value Health,* 18(7), 2015, 569.
<https://doi.org/10.1016/j.jval.2015.09.1873>
43. Setayesh S, Mackey TK. Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortages in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy. *Global Health,* 2016. 12(1); 31.
<https://doi.org/10.1186/s12992-016-0168-6>
44. Moret ES. Humanitarian impacts of economic sanctions on Iran and Syria. *European Security,* 2015. 24(1); 120-140.
<https://doi.org/10.1080/09662839.2014.893427>
45. Golzari SE, Ghabili K, Khanli HM, Tizro P, Rikhtegar R. Access to cancer medicine in Iran. *Lancet Oncol,* 2013.14(3); 143.
[https://doi.org/10.1016/S1470-2045\(13\)70036-6](https://doi.org/10.1016/S1470-2045(13)70036-6)
46. Baradaran-Seyed Z, Majdzadeh R. Economic sanctions strangle Iranians' health, not just drug supply. *Lancet,* 2013. 381(9878); 381 .
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61024-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61024-7)
47. Akbarpour Roshan N, Abbassi M, Mehrbod SH. The Impacts of Economic Sanctions on Sustainable Development: Focusing on Labor. *Cumhuriyet Science Journal,* 2015.36(3); 3458-3479.
48. Hashemi-Meshkini A. Making the Public Health and Industrial Objectives Balanced; the Big Challenge of Iran's Food and Drug Organization. *Iran J Public Health,* 2014. 43(5); 693-695.
49. Arab-Zozani M, Pezeshki MZ, Khodayari-Zarnaq R, Janati A. Medical overuse in the Iranian healthcare system: a systematic review protocol. *BMJ open.* 2018 Apr 1;8(4):e020355.
50. Nat Natarajan R. Transferring best practices to healthcare: opportunities and challenges. *The TQM Magazine.* 2006 Nov 1;18(6):572-82.
51. Cheraghali A. Pharmacoeconomics: An Effective Tool for Prioritization in Iran Healthcare System. *Prioritization in Iran Healthcare System. Iranian Journal of Pharmaceutical Research.* 2008 Apr 30;7(2):89-91.
52. Cristina DN, Robert A, Matthew C, Kirsty FJ, Sabrina K, Gabriel R, Jayne S, Pier IL, Francisco MM, Barry I. Global consensus statement on simulation-based practice in healthcare. *Simulation in Healthcare.* 2023 Sep 26:10-97.
53. Addy A. Advancing Medical Law Education in Ghana's Nursing and Midwifery Curriculum: An International Perspective.
54. Sajadi HS, Yahyaei F, Ehsani-Chimeh E, Majdzadeh R. The human cost of economic sanctions and strategies for building health system resilience: A scoping review of studies in Iran. *The International Journal of Health Planning and Management.* 2023 Sep;38(5):1142-60.
55. UN Committee on Economic Social and Cultural Rights. General comment No. 8: The relationship between economic sanctions and respect for ESCRs. 2000.
56. UN Commission on Human Rights. Resolution 2002/31, the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. In: UN Committee on Economic SACR, (E/CN.4/RES/2002/27) ed. New York: Office of the high commissioner for human rights; 2002.
57. UN Committee on Economic Social and Cultural Rights. Op-cit, 2000.
58. UN General Assembly. Meeting Report No. 104, Economic measures as a means of political and economic coercion against developing countries (A/RES/39/210). UN; 1984.
59. UN Commission on Human Rights. Resolution 2004/27, the Right of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health (E/CN.4/RES/2004/27). New York: Office of UN Commission on Human Rights; 2004.
60. Khominich IP, Alikhani S. Russia and Iran in Conditions of Economic Sanctions: Anti-Sanction Policy and Resistance Economy. *Vestnik of the Plekhanov Russian University of Economics.* 2021 Apr 8;18(2):5-12.
61. Yazdi-Feyzabadi V, Amini-Rarani M, Delavari S. The Health Consequences of Economic Sanctions: Call for Health Diplomacy and International Collaboration. *Archives of Iranian Medicine (AIM).* 2020 Apr 2;23.
62. Peksen D. Economic sanctions and human security: the public health effect of economic sanctions. *Foreign Policy Analysis.* 2011 Jul 1;7(3):237-51.